

Jak se učit pohádkou

Autor: Helena Chábová

Číslo: roč. 8, č. 4/2022

Rubrika: K tématu

Klíčová slova:

Pohádky doprovázejí životy lidí od nejranějšího věku přes dospělost až do stáří. Ať už máme pohádkové příběhy rádi nebo ne, jsme jimi obklopeni jak v knižních, tak filmových či zvukových podobách – televize předkládá pohádky zejména ve svátečních obdobích, ale na vysílání pohádek narazíme v podstatě denně. S knihami rosteme, a i když přijdeme do věku, kdy už čteme/preferujeme jinou literaturu, tak nás vlastně pohádky nikdy úplně neopustí – prostřednictvím mladších sourozenců, bratranců a sestřenic či jiných dětí v rodině, později třeba pracovním nebo u vlastních dětí.

Z profesního hlediska se pohádky, ať už knihy nebo i filmové adaptace, objevují v nejednom povolání. Nejčastější profese, které s pohádkami pracují, jsou zřejmě učitelé, vychovatelé a samozřejmě my knihovníci. Knihovníci pohybující se mezi dětmi jsou pohádkovými příběhy doslova obklopeni a ví, že se jedná také o určitý komunikační či vzdělávací prostředek mezi dětmi a společností kolem nich. Přestože je už na individuálním zvážení, do jaké míry lze zařadit pohádkový příběh do osnov samotného vzdělávání a v knihovnickém prostředí do vzdělávacích programů, domnívám se, že vzdělávací přesah pohádek je nepopiratelný. Za zmínění také stojí důležitý vliv na psychický vývoj dětí, jenž patří mezi jednu z mnoha funkcí pohádek. Ten se projevuje v nejrůznějších sférách dětského vývoje. Fokus článku je primárně na edukační charakter pohádek, ale některé zmíněné aspekty pochopitelně souvisí s dětskou psychikou.

Existuje velké množství pohádek, mezi kterými lze vybírat. Ať už mluvíme o tradičních/klasických či moderních, popřípadě základních typech nebo různých aktuálně vznikajících „subžánrech“. Definice pohádky není jen jedna, každý z odborníků a autorů se na význam či vymezení pohádek dívá jinak. V knižní podobě se jedná o prózu se zábavnými prvky, přičemž původ pohádkových příběhů je čistě folklorní. Typickými prvky pohádek jsou kouzla a čáry, jevy ve skutečném světě nevídané; převládá zde spravedlnost a místní zasazení pohádkového příběhu nebývá vždy zřejmé. Tolik by se dalo říct k pohádkám tradičním neboli klasickým. Těm, které vznikly v dobách, kdy lidé neměli rádia, televize, ale ani světlo, takže dlouhé zimní večery trávili společně a generace po generaci předávali příběhy lehce strašidelné, zdaleka ne vždy určené pro ucho dítěte. Z takových povídek se později staly soubory folklorních pohádek, až se spisovatelé rozhodli, že se inspirojí, a vznikla pohádka autorská, jež je z větší části z tvůrčí invence autora. Tolik velice stručný historický kontext. Dnes se už na knižním trhu setkáváme s pohádkami, které se tohoto zažitého formátu již zdaleka nedrží. Někdy mají fantastické prvky, jindy jsou zcela z reálného prostředí. Zkrátka došlo k vývoji literatury novým směrem.

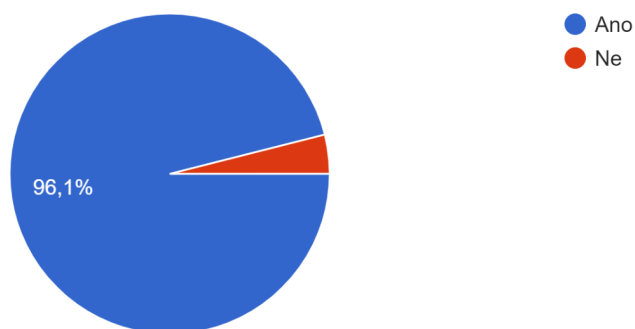
Formát pohádek předkládá možnost zábavy i kulturního vyžití. Proto jsou pohádky a pohádkové postavy obvyklou součástí akcí pro nejmladší. Často se také pořádají tematická čtení pohádkových knih, ať už třeba k příležitostem svátku dětí či například ročních období. Co ale pohádky, jak tradiční, tak moderní, umožňují, je jejich zapojení do vzdělávacích programů pro nejmenší (v podstatě i pro nečtenáře – předčítání a diskuse) až po děti na základních školách.

Vzhledem k tomu, že jsem nechtěla článek stavět pouze na svých zkušenostech, rozhodla jsem se vytvořit dotazník, který by potvrdil nebo vyvrátil mé dojmy o používání pohádkových příběhů v rámci mimoškolního, tj. knihovního vzdělávání. Odpovědi na otázku „Používáte pohádkové příběhy ve vzdělávacích programech?“ z většiny potvrzují moji zkušenost a domněnku, tedy to, že zkrátka

pohádky mohou posloužit při vzdělávání, nějak výklad doplnit či ozvláštnit. Pouze malý zlomek odpovědí oponuje, neboť nepovažují lekce s pohádkami za vzdělávací, nemají na takové akce dostatek časové dotace, případně se obávají neznalosti pohádkových příběhů mezi dětmi (není jasné, které příběhy přesně zvolit). Poslední reakce potvrzuje i praxe z našich lekcí v knihovně, neboť každá generace dětí konzumuje jiné příběhy, takže jsme se také setkali se situací, kdy děti dané pohádky neznali. Nehledě na to, že klasické pohádky někdy dostaly moderního zpracování, a tudíž mohou děti znát jinou verzi. Pro úplnost uvádím, že se krátkého průzkumu mezi knihovníky a informačními pracovníky zúčastnilo 76 respondentů.

Máte ve své nabídce vzdělávací programy pracující s pohádkami?

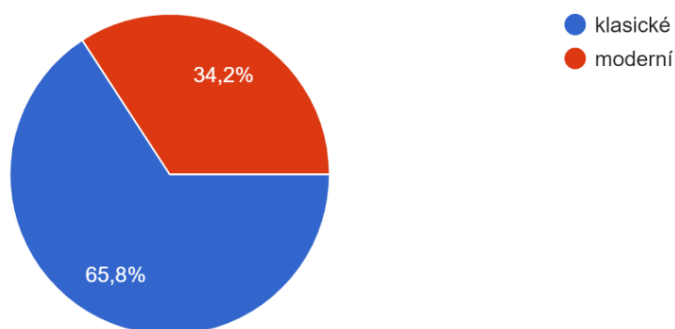
76 odpovědí

Naprosto rozumím tomu, že každý z nás volí při vzdělávání dětí jiné způsoby a hravější doplnění považuje například za odpočinkovou aktivitu, nikoli za samotné jádro učení. V prostředí, kde se pohybují, je zapojení pohádkových příběhů do edukačních akcí pro děti různého věkového spektra běžné. Valná většina programů je založena na příběhu nebo knihou doplněna. Ať už pohádky zmiňujeme coby příklady nebo příběh rovnou zapracujeme do osnovy lekce, výrazně přibližujeme téma mladému publiku (díky dětskému hrdinovi). Ačkoli záleží na tématu a námi zvolené pohádce, lze pracovat jak s pohádkami klasickými nebo je možné zvolit pohádku moderní a osvětlit třeba aktuální témata. Obecně se lektori knihovníci přiklánějí k tomu, že raději volí příběhy klasické. Pozitivně se k moderním pohádkám staví přibližně třetina respondentů.

Upřednostňujete klasické nebo moderní pohádky?

76 odpovědí

Každý asi z hlavy vyjmenujeme nějaký příběh pro děti s jasným poučením, které z něj plyne. Kůzlátka neměla otevírat dveře, jak jim matka koza pověděla (O kůzlátkách); kdyby Karkulka neprozradila

vlkovi cíl své cesty, mohlo být všechno jinak (Červená karkulka) či třeba to, že sourozenecká láska a pouto jsou silné a mocné při překonávání překážek (Ledové království). Nezávisle na tom, jestli je příběh zpracovaný před 100 lety nebo se jedná o autorskou pohádku aktuálního milénia, může být důležitým pomocníkem při vštěpování základních návyků, jež děti potřebují. Lze tedy nenásilně poukázat na život v rodině, chování mezi spolužáky ve školce a ve škole, přístup ke kamarádům nebo i vysvětlit vážnější témata nemocí a smrti.

Zaměříme-li se na moderní literaturu pro děti blíže, pak se můžeme dostat k námětům, které se společensky více otevírají až v poslední době a je žádoucí, aby se jim věnovaly všechny generace. Tím mám na mysli šikanu, rozvody nebo nevlastní rodiče či sourozence, handicap, mentální zdraví, ale i LGBT+ komunitu, ekologii, případně i aktuální světová témata (válka, nemoci). Lidská společnost se díky poznatkům a zkušenostem stává více otevřená a tolerantní. Pochopitelně záleží na složení skupiny dětí, pro které bude akce cílena. Co se odpovědí na otázku „S jakými tématy by podle Vás měly moderní pohádky pracovat?“ týče, respondenti se kloní k tomu, aby pohádky zobrazovaly v první řadě dobro, dále jsou pro již zmíněné náměty, ale nesmíme opomenout náboženská témata nebo světové svátky a významné dny. Z konkrétních odpovědí respondentů bych vypíchl pohádky týkající se etnik či rasové „problematiky“, řemesel, techniky, historie, humoru, etikety, sportu, osobností, humorně laděných příběhů, kladného vztahu ke zvířatům a pozitivních mezilidských vztahů. Obecně se tedy shodujeme, že příběhy pro děti nesou myšlenku, na níž si děti mohou postavit vlastní názory a budovat osobnost. V odpovědích zaznívá také to, že vždy záleží na kvalitě zpracování, a pokud je autor šikovný, lze dětem předložit v podstatě jakékoli téma. Pouze dva z respondentů zastávají názor, že zmíněná témata nejsou pohádková a měla by být pro dětského čtenáře zpracována jinou formou.

Důležitým poznatkem je to, co vlastně pohádky u dětí rozvíjí a na jaké obecné aspekty se zaměřit, proč vlastně dětem pohádky „podstrkovat“. Dle mého názoru je těchto dovedností neuvěřitelné množství a rozhodně nedojde na zaznamenání všech. Téměř všichni (96,1 % dotázaných) jsme se shodli, že nejzásadnější dopad prostřednictvím pohádek je na fantazii dětí. Mezi další nejčastější odpovědi patří vnímání rozdílů v dobrém a špatném jednání, jazykové a komunikativní dovednosti, empatie, sociální a personální dovednosti, uvědomění si různorodosti ve společnosti, logické dovednosti, rozšíření povědomí o určité problematice, případně akceptování společenské hierarchie lidí (chování k určitým skupinám, př. starším lidem). Respondenti pak výčet doplnili o soustředěnost.

Poslední otázka dotazníků nesouvisí se zapojením pohádek do vzdělávacích programů přímo, ale i tak se mi zdála podstatná. Tázala jsem se, jaké pohádky se v knihovnách půjčují nejčastěji (co vlastně děti „konzumují“) - nabídla jsem respondentům možnost odpovědi formou tří nejčastější půjčovaných titulů nebo autorů. Chtěla jsem porovnat, jestli je v jiných knihovnách situace odlišná od Knihovny Jiřího Mahena v Brně. Z praxe se dá říct, že z knihovního fondu často mizí animované příběhy typu Disney, Pixar, DreamWorks, Warner Bros. atp.; dále se jedná o autory různých edic čtení pro začínající čtenáře, jako je Zuzana Pospíšilová, Daniela Krolupperová, Lenka Rožnovská či Ivona Březinová; v neposlední řadě jsou oblíbené příběhy se zvířátky, ať už od českých nebo od zahraničních autorů.

Pro starší, ale stále dětské čtenáře je na prvním místě v půjčovnosti rozhodně Deník malého poseroutky, ale často se později spokojí i s podobnými verzemi, př. Deník mimoňky, Deník báječného kamaráda, případně Deník třídního šaška. Tato forma knih je pro děti nejlépe zpracovatelná a evidentně je baví. I když by se dalo říct, že vzdělávací funkce těchto titulů není tak velká, tak stále otevírá dveře k další literatuře a za to ji můžeme cenit. Oblíbenost neklesá ani u Harryho Pottera od J. K. Rowling a pak už si žáci druhého stupně chodí nejčastěji pro doporučenou literaturu - tam ve většině případů nedochází k velkým změnám a stále se čte Verne, Němcová, Čapek, Erben, Štorch, Petiška, Foglar nebo May. Novým a populárním trendem v literatuře pro děti jsou beletristické příběhy na motivy počítačových her - nejruznější knihy s Minecraftem a Fortnite. Mezi vzorkem

dalších zmíněných autorů nebo titulů patří zejména Jan Lebeda, Ester Stará, Jiří Žáček, Pavel Čech, David Walliams, Petra Soukupová, Roald Dahl, Prasátko Peppa, Čtyřlístek, Chaloupka na vršku, Dědečku, vyprávěj, Lichožrouti či Malý princ.

Těší mě, že z reakcí očividně převládá pozitivní názor na práci s pohádkovým příběhem při vzdělávacích programech, neboť se domnívám, že tudy vede určitá cesta k duši dětí. Též je patrné, že děti pohádkové knihy stále čtou, i když se třeba jejich typy a autoři mění. Důležité však zůstává, že je k příběhům stále něco táhne a nenásilně se tak mohou dozvědět o tématech, které by jindy mohly zůstat zapomenuty.

Zdroje

- BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Vydání druhé, upravené, v Portále první. Praha: Portál, 2017. 391 stran. ISBN 978-80-262-1172-3.
- PRAŽÁKOVÁ, Eva. *Význam pohádek a mýtů v utváření psychiky (očima rodičů a psychologů)*. České Budějovice, 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Prof. PaedDr. Iva Stuchlíková.
- DZIAMOVÁ, Veronika. *Poselství předávaná dětem prostřednictvím pohádky a příběhu v kulturním kontextu* [online]. Brno, 2006 [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/14mggi/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce PhDr. Miroslava Štěpánková, Ph.D.

CHÁBOVÁ, Helena. Jak se učit pohádkou. *Impulsy: Inspirace, náměty a trendy dětského čtenářství* [online]. 2022, roč. 8, č. 4 [cit. 2022-12-16]

Dostupný z WWW: impulsy.kjm.cz/impulsy-clanek/jak-se-ucit-pohadkou.
ISSN 2336-727X.